

УДК 630*232

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРЕСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНОГО ФОНДУ ЛІСОВИХ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

О.А.САПТОН, аспірант *

Розглянуто і охарактеризовано сучасний стан збереження та використання генетичного фонду лісових деревних рослин, запропоновано перспективні напрями його подальшого розвитку в Україні.

Ключові слова : постійна лісонасінна база, плюсове дерево, генетичні ресурси, лісове насіння.

Виділення, збереження та стале використання генетичних ресурсів лісових екосистем є передумовою здорового стану та життєдіяльності майбутніх лісів. Щоб привернути увагу світової громадськості до проблем використання, збереження та примноження лісових генетичних ресурсів, організація Об'єднаних націй оголосила 2011 рік, Міжнародним роком лісів. У нашій державі, як і у країнах Європейської співдружності, проведено широкомасштабні роботи з інвентаризації та вивчення лісових генетичних ресурсів.

Нині до постійної лісонасінної бази (ПЛНБ) України включено 23776 га лісових генетичних резерватів, 2036 га плюсових насаджень, 3742 плюсових дерев, 966 га насінних плантацій та 15126 га постійних лісонасінних ділянок (табл. 1). На її площі зростає 57 видів деревних рослин із 407, що використовуються лісівниками для створення штучних лісових насаджень в Україні.

В лісах України, генетичні резервати відібрано для 28 видів деревних рослин, плюсові насадження - 10 видів, плюсові дерева - 29 видів, насінні плантації – 7 видів, а постійні лісонасінні ділянки – 42 види, але в окремих природних зонах і регіонах України інтенсивне і цілеспрямоване ведення лісового господарства на отримання заздалегідь визначених сортиментів лісової продукції певних деревних видів призводить до поступового збіднення видового складу лісів, що послаблює їхню екологічну стійкість [3]. Тому, існує «Наукові доповіді НУБіП» 2011-7 (29) http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2011_7/11soa.pdf

потреба у збагаченні постійної лісонасінної бази України інтродуцентами в такій кількості, яка би дала змогу забезпечити лісокультурне виробництво садивним матеріалом з цінними спадковими властивостями у видовому складі на 100%, що дозволить забезпечити відповідність деревних видів конкретним типам лісорослинних умов, а це без сумніву поліпшить генетичний рівень лісових деревних рослин України.

1. Постійна лісонасінна база Державного агентства лісових ресурсів України станом на 01.01.2011 року

Деревна порода	Об'єкти постійної лісонасінної бази				
	Генетичні резервати, га	Плюсові насадження, га	Плюсові дерева, шт	Насінні плантації, га	Постійні лісонасінні ділянки, га
Бук лісовий	4286,8	83,2	189		1156,1
Дуб звичайний.	7752,3	1356,4	1094	313,8	10739,3
Дуб північний	48,8	11,0	15		327,7
Модрина європейська	39,0	2,5	253	49,4	133,8
Псевдотсуга Мензіса	23,7	1,2	64		48,8
Сосна звичайна	5969,1	532,2	1064	523,8	1086,9
Сосна Палласа або кримська	133,8	7,3	179	30,9	452,9
Ялина європейська	2176,0	21,2	183	20,4	311,3
Ялиця біла	1273,2	16,7	205	25,3	49,5
Ясен звичайний	203,7		37	1,9	98,7
інші деревні рослини	1869,6	4,5	459		721,4
Всього	23776,0	2036,2	3742	965,5	15126,4

Незважаючи на значну за обсягами ПЛНБ, заготівля лісового насіння з поліпшеними властивостями з цих об'єктів залишається на низькому рівні, хоча за останні п'ять років цей показник зріс від 2,8% до 16,5% (табл. 2).

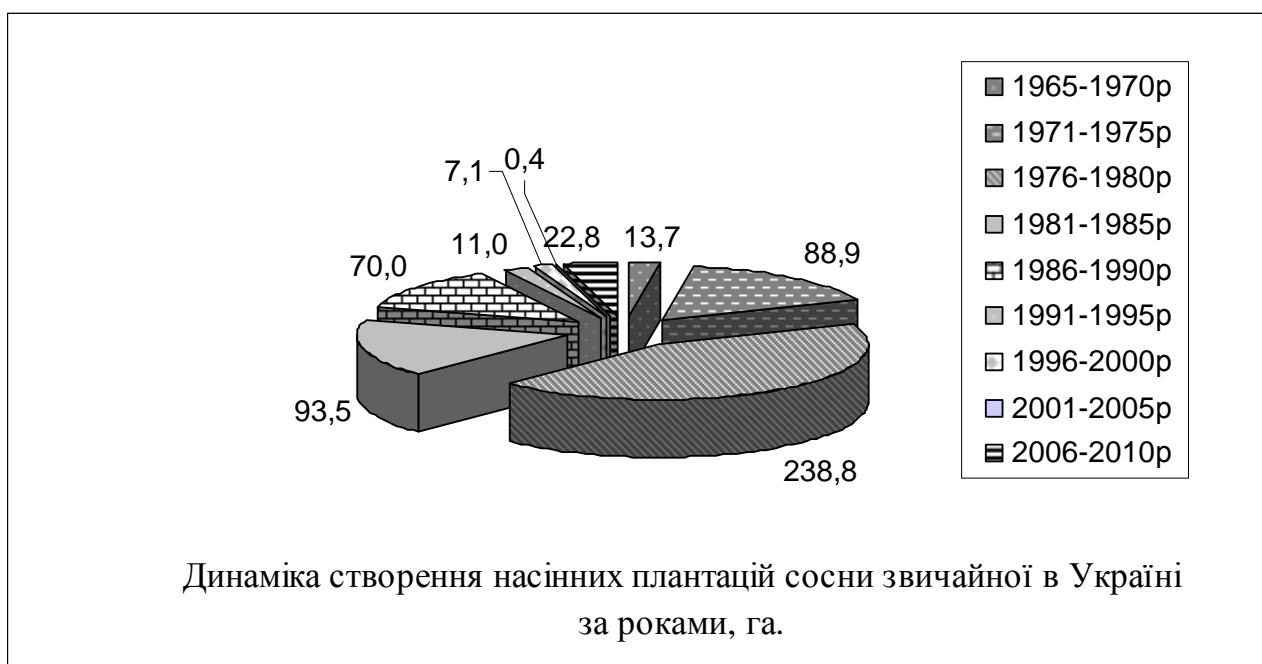
Насінношення деревних рослин на об'єктах ПЛНБ залежить від багатьох факторів. Наприклад, середнє або незадовільне насінношення на клонових, родинних чи на інших видах плантацій пояснюють недостатнім запиленням шишок, відсутністю належного догляду за ними, їх віком та періодом найінтенсивнішої експлуатації. Для різних деревних порід згаданий вік становить перші 20-30 років після створення плантацій, доки крони дерев

знаходяться у розімкненому стані, а відтак існує можливість активно впливати на них для збільшення урожаю [1].

2. Динаміка заготівлі насіння з об'єктів постійної лісонасіннєвої бази

Рік заготівлі	Перевірено насіння зібраного		
	не на об'єктах ПЛНБ, кг	на об'єктах ПЛНБ	
		кг	% від маси усього перевіреного насіння за рік
2005	1420824	39186	2,8
2006	1289101	97080	7,5
2007	1505091	114583	7,6
2008	1391465	161490	11,6
2009	1218687	207079	17,0
2010	1403485	232244	16,5

Дані, наведені на рисунку свідчать, що 63% (341,4 га) насінних плантацій сосни звичайної були створені в період з 1965 до 1980 року, а отже вік найінтенсивнішої їх експлуатації вже закінчився, а тому основне завдання покладене на ці об'єкти ПЛНБ (забезпечення лісогосподарських підприємств насіннєвим матеріалом з цінними спадковими властивостями) виконується не в повному обсязі.

Таким чином, для забезпечення лісгосподарських підприємств насінням з покращеними спадковими властивостями (з розрахунку на сьогоднішній день хоча би до 50 % від загальної заготівлі) необхідне збільшення кількості об'єктів ПЛНБ та проведення заходів з покращення насінноношення на них.

3. Посівні якості насіння, зібраного з об'єктів постійної лісонасінневої бази України у 2010 році.

Клас якості насіння, кг/%			Всього, кг / %
I	II	III	
Насіння всіх видів деревних рослин			
<u>162317</u> 70	<u>67117</u> 29	<u>2810</u> 1	<u>232244</u> 100
У тому числі хвойних			
<u>1947</u> 47	<u>1270</u> 30	<u>982</u> 23	<u>4199</u> 100

Слід зазначити, що станом на 01.01.2011 року кількість насіння III класу якості, заготовленого підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України з об'єктів ПЛНБ, становить 2810 кг, із них 982 кг насіння хвойних порід (табл. 3). Такі цифри є свідченням порушень технологічних процесів при переробленні лісонасінневої сировини, (особливо хвойних порід), а також зумовлено відсутністю механізмів для її переробки та очищення, не забезпеченістю підприємств устаткуванням для проведення термотерапії та флотації жолудів.

Для поліпшення якості насіння посівного призначення в 2010 році розроблена і затверджена «Програма розвитку лісонасінневої справи на 2010-2015 роки», яка передбачає додаткову потребу в об'єктах ПЛНБ, забезпечення лісгосподарських підприємств машинами і обладнанням для заготівлі, перероблення та зберігання лісового насіння [2].

Завдання, зазначені в програмі спрямовані на створення умов для виділення та повноцінного використання об'єктів ПЛНБ. Державними підприємствами лісового господарства до 2015 року має бути створено та відібрано: плюсових дерев - 1260 шт.; лісонасінних плантацій - 1510 га.; постійних лісонасінних ділянок - 650 га.

Атестацію і використання цінного генетичного фонду та створення селекційно-насінницьких об'єктів, передбачених програмою, слід проводити відповідно до «Концепції збереження та невиснажливого використання лісових генетичних ресурсів деревних порід в Україні». Як показала практика, всі роботи зі створення об'єктів ПЛНБ, необхідно здійснювати під контролем науковців, тому що більшість створених у минулі роки цих об'єктів не атестовані через їх невідповідність нормативним документам.

Плюсові насадження, належать до унікальних рідкісних об'єктів цінного генофонду, відбирають спеціалісти лісовпорядних партій і науково дослідних установ. Позитивною практикою є проведення інвентаризації ПЛНБ науковцями і переведення постійних лісонасінних ділянок (далі - ПЛНД) у плюсові насадження. Роботи зі створення клонових і родинних насінних плантацій та відбору ПЛНД необхідно проводити концентровано [4] на площах і в підприємствах, підібраних і рекомендованих науковцями. Неприпустимо дотримуватись існуючої практики, щодо доведення додаткових об'ємів створення об'єктів ПЛНБ малими ділянками.

Відповідно до програми пріоритетним також є питання організації мережі селекційно-насінневих центрів і теплично-розсадницьких комплексів, обладнаних сучасними машинами і механізмами з догляду за насінними плантаціями, а також створення генетичного банку насіння, зібраного з об'єктів ПЛНБ [2].

Отже, виконання національних програм зі збільшення лісистості в Україні тісно пов'язане із раціональним використанням, збереженням і подальшим розвитком генетичного фонду лісових деревних порід України, який дозволить забезпечити лісгосподарські підприємства Державного агентства лісових ресурсів України насінням з господарсько цінними спадковими властивостями, високої якості, в достатній кількості та асортименті. Ці заходи припинять подальше безконтрольне використання насіння невідомого походження та дадуть можливість створювати високопродуктивні та біологічно стійкі лісові насадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус В.І. Інтенсивна технологія експлуатації клонових лісонасінневих плантацій / Білоус В.І. // Науковий вісник Національного аграрного університету. Лісові культури. – К. : Національний аграрний університет, 2004. – Вип. 70. – С. 85-90.
2. Галузева програма розвитку лісонасінневої справи на 2010-2015 роки. – К.: Державний комітет лісового господарства України, 2010. – 28 с.
3. Калініченко О.А. Шляхи збагачення видового складу лісів України / О.А. Калініченко // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К.: Національний аграрний університет, – 2010. – Вип. 152. ч.1 – С. 74-76.
4. Настанови з лісового насінництва. – Харків : УкрНДІЛГА, 1993. – 58 с.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕНЕТИЧЕСКОГО ФОНДА ЛЕСНЫХ ДРЕВЕСНЫХ РАСТЕНИЙ В УКРАИНЕ

А. А. САПИТОН., Аспирант

Рассмотрены и охарактеризованы современное состояние сохранения и использования генетического фонда лесных древесных растений и указано на перспективные направления его дальнейшего развития в Украине.

Ключевые слова: постоянная лесосеменная база, плюсовое дерево, генетические ресурсы, лесные семена.

CURRENT STATUS OF GENETIC AND PROSPECTS FUND FOREST TREES IN UKRAINE

O.A. Sapiton, the post - graduate student

Considered and described the current state of preservation and use of genetic fund of forest woody plants and pointed aut on promising lines of further development in Ukraine.

Key words: permanent forest seed base, selected trees, genetic resources, forest seeds.